ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. XV/XVI, 6 SECTIO H 1981/82

Zakład Ekonomii Politycznej
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Stanisław ŚLUSARCZYK

Optymalizacja konsumpcji a podstawowy cel gospodarki socjalistycznej

Оптимализация потребления и основная цель социалистического хозяйства

Consumption Optimalization and the Primary Aim of Socialist Economy

1. Podstawy formułowania polityki konsumpcji.
2. Warunki i konsekwencje optymalizacji struktury produkcji środków konsumpcji, a optymalizacja polityki konsumpcji.

W dotychczasowej teorii i praktyce gospodarczej socjalizmu zwracano w niewystarczającym stopniu uwagę na właściwe kształtowanie metod i środków optymalizacji polityki konsumpcji. Taka sytuacja była wynikiem traktowania konsumpcji jako wielkości rezydualnej w ostatecznym podziale dochodu narodowego. Niezwracanie dostatecznej uwagi na ten bardzo ważny problem było i jest wynikiem podejścia ekonomistów, którzy w większości realizację celu gospodarki socjalistycznej upatrują w maksymalizacji tempa wzrostu dochodu narodowego. Nie ulega wątpliwości, że wzrost dochodu narodowego stwarza podstawy wzrostu konsumpcji. Jest jednak więcej niż pewne, że przy takim podejściu do konsumpcji nie może to być wzrost opytymalny.

Ciągłe forsowanie stopy inwestycji przysłaniało w pewnym stopniu potrzebę szerszego wykorzystania rachunku optymalizacji polityki konsumpcji. Maksymalizacja wzrostu gospodarczego (wzrostu DN), znajduje wyraz w szybszym tempie wzrostu produkcji działu produkującego środki produkcji (dział I produkcji społecznej) niż działu produkcji środków konsumpcji (dział II produkcji społecznej). Kraje socjalistyczne dążą więc do realizacji funkcji celu poprzez maksymaliację wzrostu dochodu narodowego. Tempo to ma w różnych krajach i w różnych okresach różny horyzont czasowy. W związku z tym w planach gospodarczych krajów

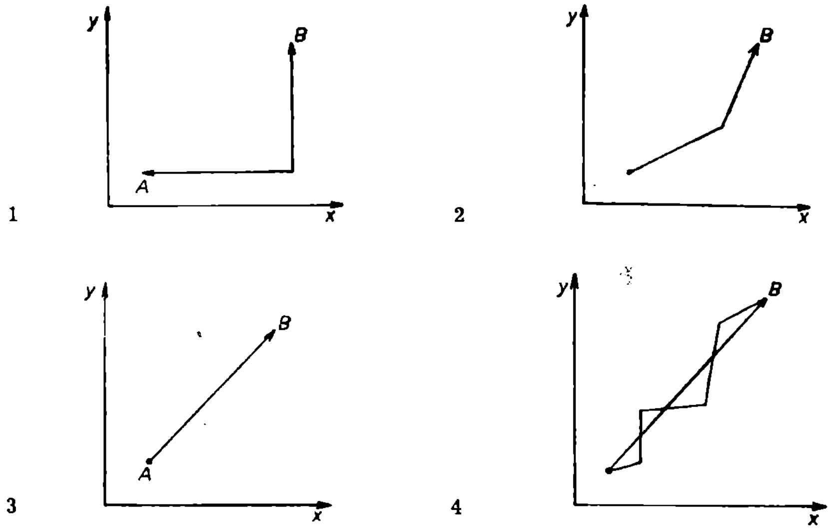
socjalistycznych zakłada się w różnych okresach silniejszy lub słabszy wzrost spożycia. Wybór stopy konsumpcji (K/D) nie jest więc przedmiotem wyboru w oparciu o rachunek ekonomiczny, jest tylko wielkością rezydualną po wyznaczeniu maksymalnej stopy inwestycji (J/D), której wybór nie jest również przedmiotem rachunku ekonomicznego.

Wybór stopy inwestycji (J/D) dokonywany jest w oparciu o wiele przesłanek społeczno-gospodarczych i należy do decyzji politycznych, a nie ekonomicznych. Nie ma więc podstaw do twierdzenia, że prowadzona jest optymalna polityka konsumpcji. Taki wybór może być tylko interpretowany jako wybór między stopniem zaspokojenia potrzeb teraźniejszych i przyszłych. Spopularyzowanie tego typu rozumowania doprowadziło do sytuacji, w której wielu ekonomistów, szczególnie polskich, przyjmuje go bez zastrzeżeń.

Model Kaleckiego, który jest modelem jednopunktowym, nie może być wykorzystany do przeprowadzenia rachunku ekonomicznego. Propozycję modelu dwupunktowego, który takie możliwości stwarza, przedstawia L. Biliński przy określeniu optymalnej polityki inwestycyjnej. [1] Proponowanym modelem można również posłużyć się w rachunku optymalizacji polityki konsumpcji. Za L. Bilińskim przyjmuję, że w systemie gospodarczym wytwarza się dwa produkty: x i y, gdzie x to są środki konsumpcji, a y — środki produkcji. Załóżmy następnie, że stan systemu początkowy i docelowy da się opisać przy pomocy zmienych x i y jako punkt na płaszczyźnie w układzie współrzędnych prostokątnych. Przeprowadzenie systemu ze stanu początkowego do stanu docelowego L. Biliński nazywa polityką. P o l i t y k a k o n s u m p c j i jest to zatem ś w i a d o m e, zgodnie z podstawowymi celami społeczeństwa socjalistycznego, d z i a ł a n i e ukierunkowane na podnoszenie poziomu życia, przekształcenie i kształtowanie struktury konsumpcji. Jest ona integralną częścią polityki społeczno-gospodarczej. Ilustracją takiej polityki będą linie, po których system jest przeprowadzony do kolejnych stanów. Można tu wyróżnić wiele typowych rodzajów polityki w postaci ilustracji geometrycznej i jej interpretacji ekonomicznej.

Wykres 1 przedstawia strategię osiągnięcia punktu docelowego (B), gdzie głównym celem polityki społeczno-gospodarczej jest maksymalizacja stopy konsumpcji, a optymalna stopa inwestycji jest warunkiem ograniczającym. Można również przy takim właśnie podejściu przedstawić różne warianty osiągania stanu docelowego. Takie przykłady ilustrują wykresy 2, 3, 4. Wykres 2 przedstawia przejście do szybszego rozwoju środków produkcji dopiero po osiągnięciu pewnego stanu względnego na-

[1] L. B i l i ń s k i: *Optymalizacja polityki inwestycyjnej.* Materiały na konferencję naukową SGPiS, Warszawa 1978.

Kierunki polityki konsumpcji: A — stan początkowy, B — stan docelowy
Directions in the consumption policy: A — initial state; B — final state

sycenia rynku na środki konsumpcji. Wykresy 3 i 4 odzwierciedlają właściwie podobną politykę stałych proporcji między wzrostem dwu działów, gdzie proporcje te zależne są od stanu początkowego i docelowego. Wykres 4 ilustruje tylko dodatkowe skutki tzw. niepodzielności.

Biorąc pod uwagę fakt, że gospodarka narodowa jest bardzo dużym układem w porównaniu z przyrostami majątku produkcyjnego i związanym z nim przyrostem produkcji, można abstrahować od nieciągłości i politykę przedstawiać w postaci krzywych wyznaczających tor punktu poruszającego się od A do B. Tor ten nazywany zwykle w teorii sterowania trajektorią, w teorii ekonomii — ścieżką, ilustruje w danym wypadku politykę kierującą układem gospodarczym tak, jakby to był punkt materialny, który po odpowiednim torze należy przesunąć z jednego miejsca na drugi.

Na podstawie tych prostych interpretacji geometrycznych możemy bliżej określić zakres polityki konsumpcji. Należy wskazać, iż chodzi tu nie tylko o wybór możliwych wariantów osiągania stanu docelowego, ale również o uwzględnianie struktury konsumpcji, bowiem każdy z tych wariantów determinuje strukturę konsumpcji. Bliżej charakteryzując zakres polityki konsumpcji należy wskazać, iż chodzi tu o działanie mające na celu osiągnięcie odpowiedniej struktury konsumpcji i zapewnienie jej racjonalności pod względem fizjologicznym, społecznym i kulturalnym. Inaczej mówiąc, polityka ta powinna prowadzić do maksymalnego i równocześnie pożądanego społecznie w danych warunkach zaspokojenia po-

trzeb ludności. Z przedstawionych wywodów wynika, że przy prawidłowym ukierunkowaniu polityki konsumpcji duże znaczenie ma rozpoznanie preferencji indywidualnych i poszczególnych grup społecznych.

Preferencje stanowią system subiektywnych ocen, odzwierciedlających potrzeby (gusty), na podstawie których konsument dokonuje wyboru.[2] Formowane przez jednostkę sądy wyrażają, czy odzwierciedlają jej system wartości. Same wartości są zjawiskiem psychologicznym, stanem wewnętrznym, zachowaniem niedostępnym obserwacji innej niż introspekcja. Jako takie, wartości poprzedzają działania, kierują nimi.[3] Stwierdzając, że systemy wartości wyrażone są w ocenach i kierują zachowaniami jednostek, można postawić znak równości między kryteriami ocen i kryteriami zachowań, między ocenami i zachowaniami.

Badanie gustów jest konieczne dla ustalenia przyczyn zachowania się konsumentów na rynku. Wahania popytu często mogą być spowodowane zmianą preferencji konsumentów na skutek np. działania mody, uzyskania przez konsumentów dóbr komplementarnych itp.

Dokonywana segmentacja rynku nie musi oznaczać, że istnieją jakieś grupowe oceny, oczekiwania i reakcje (preferencje grupowe). Oceny, oczekiwania i reakcje najczęściej występujące w grupie, a więc wśród jej członków, zazwyczaj określa się, jako reprezentatywne dla danej grupy. Przyjmuje się, że ludzie żyjący w grupach, w społeczeństwie, przestrzegają w większości jakichś norm postępowania, w przeciwnym razie zostają w ten czy inny sposób wyłączeni z grupy. Na określenie tego stanu istnieje w socjologii pojęcie „normy". Jednakże grupa jako całość nie ocenia, oceniają jej członkowie i mogą się w swych ocenach zgadzać lub nie; zawsze są to ich oceny, a nie oceny grupy. Społeczeństwo jednak nie może być traktowane jako zwykła suma autonomicznych jednostek. Nie można także przyjąć i drugiej skrajności, tzn. ujmować społeczeństwo jako byt niezależny od ludzi tworzących społeczeństwo.[4] Jak z tego wynika, w preferencjach indywidualnych można dostrzegać wskaźnik potrzeb społecznych wprawdzie nie w pełni adekwatny, ale jednak wskaźnik. Preferencje społeczne odzwierciedlające potrzeby społeczeństwa jako całości, muszą nie tylko uwzględniać aspiracje jego członków, lecz również brać pod uwagę dodatkowe elementy, takie jak: interes zbiorczy, szerszy horyzont czasowy, postulaty wynikające z ideologii społecznej (sprawiedliwość społeczna). Oceny indywidualnych konsumentów podlegają więc określonemu przewartościowaniu pod kątem widzenia długofalowych interesów społeczeństwa. Jak z tego wynika,

---

[2] *Mała encyklopedia ekonomiczna*, Warszawa 1974, s. 629.

[3] P. Adler: *The Value Concept in Sociology*, "The American Journal of Sociology", 1957, nr 3.

[4] M. Pohorille: *Socjalistyczny model konsumpcji*, Warszawa 1973, s. 21.

preferencje społeczne nie są zwykłą sumą preferencji indywidualnych, lecz nie mogą też być od nich oderwane.

Kształtowanie polityki konsumpcji stało się w ostatnich latach przedmiotem żywej dyskusji, zwłaszcza z punktu widzenia wpływu spożycia na aparat wzrostu gospodarczego. Jednocześnie trzeba podkreślić, iż istotne przemiany w samej strukturze konsumpcji wymagają systematycznej i wieloletniej polityki społeczno-ekonomicznej. Stąd rodzi się potrzeba znacznego rozwinięcia i pogłębienia studiów nad rozpoznaniem obecnych i przyszłych modeli spożycia. [5]

Spożycie powinno być rozważane jako ostateczny cel gospodarowania oraz jako czynnik dynamizujący wzrost gospodarczy. Ze spożyciem jako celem gospodarowania łączy się przede wszystkim jego rola „humanitarna", natomiast z czynnikiem dynamizującym jego rola ekonomiczna. Spożycie jest nie tylko ostatecznym efektem cyklu produkcyjnego, ale również motorem każdego cyklu następnego. Tak traktowane spożycie nabiera cech nowych, przestaje być nieprodukcyjnym efektem gospodarki, a występuje jako jeden z podstawowych członów procesu reprodukcji. [6] Nas interesuje jednak nie tylko miejsce spożycia w cyklu reprodukcji, ale również jego znaczenie w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Celem gospodarki socjalistycznej jest maksymalne zaspokojenie potrzeb społeczeństwa, a więc wszelkiego rodzaju zamierzenia, przede wszystkim produkcyjne, które powinny być podporządkowane temu właśnie głównemu celowi. Wzrost ekonomiczny (włączając strukturę produkcji) odbywałby się więc w imię wzrostu spożycia, byłby mu podporządkowany. Tempo wzrostu ekonomicznego byłoby tym większe, im dłuższy byłby okres maksymalizacji spożycia. Przy funkcji celu, jaką jest wzrost ekonomiczny (wzrost DN), muszą powstawać rozbieżności między strukturą produkcji a strukturą potrzeb.

Wyznaczenie optymalnego modelu konsumpcji na obecnym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i modelu docelowego nie obejmuje wszystkich niezbędnych procesów optymalizacji polityki konsumpcji. W kształtowaniu optymalnej polityki konsumpcji bardzo ważny jest proces koordynacji podaży i popytu na środki konsumpcji. Jest on tym bardziej skomplikowany im szybciej postępuje rozwój społeczno-gospodarczy kraju, wówczas bowiem, wraz z uprzemysłowieniem kraju i wzrostem dochodów indywidualnych ludności, powstają nowe potrzeby i aspiracje konsumpcyjne społeczeństwa. Rozwój gospodarczy powoduje również rozszerzenie zakresu współpracy z innymi krajami. Czynniki te

---

[5] M. Pohorille: *Preferencje konsumentów a postulatywny wzorzec spożycia*, PWN, Warszawa 1978, s. 53.

[6] E. Wiszniewski: *Spożycie i rynek*, Warszawa 1977, s. 5.

stwarzają możliwości lepszego zaspokojenia potrzeb społeczeństwa, stwarzają jednak większe wymagania doskonalenia metod i środków koordynacji popytu i podaży.

Społeczeństwo socjalistyczne jest zainteresowane nie tylko maksymalizacją wielkości produkcji dóbr konsumpcyjnych ale również tym, aby ten maksymalny rachunek dóbr konsumpcyjnych miał optymalną strukturę. Społeczeństwu bowiem nie wystarcza już dzisiaj świadomość, że produkuje się więcej, a nawet lepiej. Ważne jest, by struktura produkcji odpowiadała strukturze potrzeb. Jeżeli nie zostaną spełnione te dwa warunki, nie będą wykorzystane walory gospodarki socjalistycznej, a polityka konsumpcji nie może być optymalna.

W gospodarce socjalistycznej istnieje zgodność między społecznym charakterem wytwarzania i władania środkami produkcji. Stwarza to obiektywne możliwości i konieczność podporządkowania społecznego procesu gospodarowania zaspokajaniu potrzeb. Maksymalizacja zaspokajania potrzeb społeczeństwa przy ograniczonych nakładach pracy społecznej określonej przez poziom rozwoju sił wytwórczych stwarza konieczność, przy określaniu kierunków produkcji dóbr konsumpcyjnych, przeprowadzania rachunków optymalizacyjnych w celu dobrania takiej struktury produkcji spośród możliwych wariantów, która by w stopniu najbardziej zadowalającym odpowiadała w danym okresie strukturze konsumpcji.

W planowaniu ogólnogospodarczym zawsze dokonuje się wyboru kierunków produkcji poszczególnych dóbr konsumpcyjnych. Konieczność wyboru wynika z tego, że z danej wielkości nakładów pracy społecznej przeznaczonych na produkcję wszystkich dóbr konsumpcyjnych w planowanym okresie można otrzymać rozmaite struktury tych dóbr różniące się wielkością produkcji. Z dynamicznego punktu widzenia oznacza to, że istnieje możliwość planowania rozmaitych struktur produkcji. Nie ulega wątpliwości, że w każdym planowanym okresie należy wybrać taką strukturę spośród możliwych wariantów, która jest najlepsza, optymalna z punktu widzenia interesów całej gospodarki narodowej.

Należy podkreślić, że w praktyce gospodarczej zawsze porównuje się stopnie zaspokojenia potrzeb przez różnorodne dobra konsumpcyjne. Powszechnie używa się takich sformułowań jak: wzrost produkcji określonego dobra konsumpcyjnego jest bardziej potrzebny niż wzrost produkcji innego dobra, gdyż to ostatnie jest potrzebne w mniejszym stopniu. Bez mierzenia stopnia zaspokojenia potrzeb nie można byłoby różnicować tempa wzrostu różnych dóbr konsumpcyjnych. Dotychczas stosowane sformułowania: „bardziej potrzebny", „potrzebny w mniejszym stopniu" nie były dokładne. Rachunek ekonomiczny stwarza tutaj duże możliwości, pozwala porównywać stopień zaspokojenia potrzeb społeczeństwa przez wszystkie dobra konsumpcyjne. Zapewnia więc dokładniejsze obliczenie

niż to miało miejsce w dotychczasowej praktyce. Należy jednak zwrócić uwagę na konieczność współzależności, współmierności rachunków ekonomicznych przeprowadzanych w skali całej gospodarki z rachunkami ekonomicznymi na szczeblu przedsiębiorstw. Ta współzależność będzie wtedy spełniona, gdy oba typy rachunków będą się posługiwać tymi samymi kryteriami wyboru. W gospodarce socjalistycznej istnieje taka możliwość, ponieważ występuje hierarchiczna struktura celów i środków działania gospodarczego. Strategia przedsiębiorstwa socjalistycznego nie jest, jak to ma miejsce w gospodarce kapitalistycznej, podporządkowana partykularnym interesom przedsiębiorstwa, ale służy realizacji celów społecznych. Zadania przedsiębiorstwa są tu współzależne z celami całej gospodarki narodowej.

Kryterium wyboru optymalnej struktury dóbr konsumpcyjnych wynika z istoty gospodarki sojcalistycznej. Nie ulega wątpliwości, że należy przyjąć taki wariant kierunków rozwoju dóbr konsumpcyjnych i wielkości wzrostu poszczególnych ich rodzajów, które według posiadanej wiedzy zapewniają najlepsze zaspokojenie potrzeb konsumpcyjnych ludności, możliwe przy danym rozwoju sił wytwórczych. W związku z tym powstaje pytanie, jak znaleźć najlepszy wariant struktury dóbr konsumpcyjnych, odpowiadający interesom społeczeństwa jako konsumenta? Jak określić w każdym konkretnym momencie, produkcję jakiego dobra konsumpcyjnego należy rozwijać w szybszym tempie? Takie zadania muszą rozwiązywać: Centrum Gospodarcze i poszczególne ogniwa gospodarki narodowej w oparciu o rachunek ekonomiczny. Planuje się bowiem szybsze tempo wzrostu tych dóbr konsumpcyjnych, które lepiej zaspokajają potrzeby ludności. Natomiast planuje się mniejsze tempo produkcji tych dóbr konsumpcyjnych, których społeczeństwo potrzebuje w mniejszym stopniu. Jeśli nie kierowano by się kryterium najlepszego zaspokojenia potrzeb, to mogłoby się okazać, że nie zaplanowano dostatecznego przyrostu takich dóbr konsumpcyjnych, których społeczeństwo najbardziej potrzebuje. W takich przypadkach trudno mówić, że wykorzystane zostały wszystkie możliwości realizacji celu gospodarki socjalistycznej.

Do rozwiązania omawianych problemów gospodarka socjalistyczna może wykorzystywać szeroki wachlarz metod i technik, które oparte są na dorobku różnych dyscyplin naukowych. Jest to niezbędne, ponieważ zarówno poznanie mechanizmu powstawania potrzeb konsumpcyjnych, jak i wybór najskuteczniejszych sposobów ich zaspokajania oraz kształtowania wymagają uwzględniania nie tylko aspektów ekonomicznych, ale również społecznych, psychologicznych i wielu innych. Konieczne wydaje się również odpowiednie adaptowanie metod i technik stosowanych w gospodarce kapitalistycznej. Na szczególną uwagę zasługują tu niektóre metody i techniki nowoczesnego marketingu, który słusznie zakłada konieczność

ność integracji sfery produkcji ze sferą konsumpcji, więc umożliwia lepszą koordynację popytu i podaży.

Przedsiębiorstwo działające według koncepcji marketingowej może nie tylko lepiej zaspokajać potrzeby nabywców, ale również realizować większe efekty ekonomiczne. Orientacja rynkowa mniej kosztuje niż działalność według koncepcji tradycyjnej o orientacji produkcyjnej. Jak twierdzi wielu ekonomistów zachodnich, koncepcja marketingu powinna być podstawową cechą nowoczesnego przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo, które jej nie stosuje, nie zasługuje na miano przedsiębiorstwa.[7] W poglądzie tym jest niewątpliwie sporo racji. Społeczna rola przedsiębiorstwa potwierdza się na rynku, w jego zdolności do takiego działania, które najlepiej zaspokaja potrzeby nabywców.

Rozszerzenie czynności marketingowych, a zwłaszcza takich, jak gromadzenie informacji rynkowej, pozwalającej na lepsze poznanie potrzeb, staranne przygotowanie decyzji związanych z kreowaniem produktów i usług, testowanie produktów przed ich wprowadzeniem na rynek itp. — przyczynia się do wydatnego zmniejszenia kosztów produkcji. Liczba zebranych informacji przyczynia się do bardziej racjonalnego wykorzystywania zasobów materialnych i ludzkich przy jednoczesnej minimalizacji czasu, energii i materiałów.

Niskie koszty związane z działalnością marketingową są często synonimem jej niedorozwoju. Mogą one powodować wzrost kosztów ogólnospołecznych. Przez koszty ogólnospołeczne rozumiemy zarówno te wszystkie koszty rynkowe, które są rejestrowane w ewidencji gospodarczej (koszty wytworzenia produktu, jego sprzedaży i innych usług transportowych), jak też koszty dodatkowe, ponoszone przez nabywców, ze względu na długie przebywanie w kolejkach, wyczekiwanie na realizację zamówień, braki odpowiednich towarów itp. Do nich należy również zaliczyć dodatkowe koszty wynikłe z niedopasowania struktury i jakości dostarczonych towarów, co przyczynia się do powstania zapasów trudno zbywalnych.

Nie wszystkie pozycje kosztów dodatkowych mogą być ściśle obliczane, zwłaszcza jeśli ponoszą je indywidualni nabywcy. Niemniej jednak nie można ich pominąć w rachunku ekonomicznym.[8] Wysoki poziom kosztów dodatkowych może prowadzić do społecznie nie uzasadnionego wydatkowania czasu i środków, które mogłyby być wykorzystane w sposób bardziej racjonalny na inne cele. Oprócz tego sytuacja taka może rodzić niezadowolenie, frustrację i inne negatywne zjawiska. Jak z tego wynika,

---

[7] R. Głowacki: *Przedsiębiorstwo na rynku*, Warszawa 1977.

[8] K. Boczar, J. Domaradzki, J. Rutkowski: *Społeczne koszty zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych ludności a działalność spółdzielni spożywców*, Warszawa 1974.

fetyszyzowanie niskich kosztów rynkowych może przynieść więcej strat niż korzyści.

Niekiedy uważa się, że podejście tradycyjne o orientacji produkcyjnej jest typowe dla sytuacji rynku dostawcy. Wtedy bowiem łatwiej jest towary sprzedać niż je wyprodukować. Stąd główne zainteresowanie produkcją. W miarę rozwoju gospodarczego, a w związku z tym przechodzenia do sytuacji rynku nabywcy, na pierwszy plan wysuwają się sprawy popytu (potrzeb). W poglądach takich jest spora doza słuszności. Podejście tradycyjne może jednak występować również w warunkach rynku nabywcy, a podejście marketingowe, chociaż są to przypadki rzadkie, w sytuacji rynku sprzedaży.

Na konieczność kształtowania popytu przez przedsiębiorstwa socjalistyczne zwrócił już uwagę K. Marks:

„Produkcja nie tylko dostarcza potrzebie materiał, lecz również dostarcza materiałowi potrzebę. Gdy konsumpcja wychodzi ze swej naturalnej prymitywności i bezpośredności — a trwanie jej w tym stanie byłoby z kolei następstwem utknięcia produkcji w stadium naturalnej prymitywności — to sama ona jako bodziec działa za pośrednictwem przedmiotu. Potrzebę przedmiotu, jaką odczuwa konsumpcja, stwarza postrzeżenie tego przedmiotu [...]”.[9]

Produkcja warunkuje przeto konsumpcję: 1) stwarzając dla niej materiał, 2) określając sposób konsumpcji, 3) stwarzając w konsumencie potrzebę, której przedmiotem jest produkt, dopiero przez nią wytworzony. Produkuje ona zatem przedmiot konsumpcji, sposób konsumpcji i impuls konsumpcji.

Związki pomiędzy produkcją i konsumpcją mają charakter sprzężeń zwrotnych, a kształtowanie konsumpcji społeczeństwa może być równocześnie w określonych sytuacjach kształtowaniem charakteru samego społeczeństwa oraz kształtowaniem produkcji i całej gospodarki narodowej. Okoliczności i sytuacje, o których mowa, są oczywiste. Zależą one od panujących stosunków konsumpcji. Te stosunki wraz ze stosunkami w samej produkcji oraz stosunkami podziału i wymiany tworzą zintegrowany system stosunków ekonomicznych. W socjalistycznym sposobie produkcji charakter tych stosunków spowodował, że człowiek i jego potrzeby są głównym celem produkcji. Cały aparat państwowy jest więc odpowiedzialny za poziom, strukturę i racjonalność konsumpcji. Konsumpcja przestaje być tylko sprawą prywatną, a staje się także przedmiotem ogólnospołecznego zainteresowania. Jest to proces narastający. Zwiększające się zainteresowanie państwa wielkością i strukturą konsumpcji odnosi się bowiem nie tylko do społeczeństwa jako całości, ale i do poszczególnych grupy społecznych i zawodowych. Wynika to z faktu, że stopień

---

[9] K. Marks: *Przyczynek do krytyki ekonomii politycznej*, Warszawa 1953, s. 238.

zaspokojenia potrzeb w poważnej mierze wpływa na inicjatywę i aktywność ludzi, decyduje o ich postawach i stosunku do pracy.

Państwo ma obowiązek zapewnić historycznie określone minimum konsumpcji. Determinuje to troskę państwa o jej racjonalności zarówno z punktu widzenia postulatów fizjologii, jak i potrzeb zawodowych i społecznych. Tezy tej nie można rozumieć w sposób prymitywny. Chodzi o stworzenie warunków — przez rozwój ochrony zdrowia, oświaty, nauki, praw do pracy itp. — do uzyskania środków, które zapewniają nie tylko minimum, ale i stały wzrost poziomu życia.

W ustroju socjalistycznym, w warunkach gospodarki towarowo-pieniężnej dochody osobiste ludności pochodzą w głównej mierze z pracy. Jak wiadomo, ich wielkość kształtuje się zgodnie z zasadą — każdemu według ilości i jakości włożonej pracy. Zasada ta powoduje, że w przeważającej części, ale nie wyłącznie, o poziomie i strukturze konsumpcji decydują dochody ludności, a ściślej mówiąc ta ich część, która przeznaczona jest na zakup towarów i usług. Owe środki po potrąceniu opłat skarbowych, należności finansowych, składek, a także oszczędności, przy uwzględnieniu poziomu i struktury cen stanowią o sile nabywczej ludności. W celu obliczenia funduszu nabywczego ludności sporządza się w Polsce i w innych krajach socjalistycznych bilanse przychodów i wydatków pieniężnych ludności.

Reasumując należy zaznaczyć, że optymalizacja polityki konsumpcji jest bardzo złożonym problemem o wieloukładowych zależnościach. W artykule zwrócono tylko uwagę na aspekt koordynacji popytu i podaży. Należy jednak pamiętać, i to również zostało zasygnalizowane w tym krótkim opracowaniu, że optymalizacja polityki konsumpcji wymaga kompleksowego i systemowego podejścia. Pracę należy więc traktować jako wstęp do szerokiego i wnikliwego opracowania tych problemów.

РЕЗЮМЕ

До сих пор в теории и хозяйственной практике социализма на правильное формирование политики потребления обращалось мало внимания. Такое положение явилось следствием трактовки потребления в окончательном распределении национального дохода как величины элювиальной (результативной).

Постоянное форсирование инвестиций в некоторой степени заслонило потребность более широкого использования оптимализационного расчета политики потребления.

Следует подчеркнуть, что в хозяйственной практике всегда сравнивают степень удовлетворения потребностей разнородными потребительскими благами. Повсеместно употребляются следующие формулировки: важнее и необходимее увеличение продукции определенного предмета потребления, чем увеличение производства другого, т.к. потребность в последнем меньше. Темп роста разных

потребительских благ невозможно дифференцировать без измерения степени удовлетворения потребностей. Экономический расчет здесь дает большие возможности — позволяет сравнивать степень удовлетворения потребностей общества всеми потребительскими благами.

SUMMARY

So far the theory and practice of socialist economy has not paid sufficient attention to a proper adjustment of the policy of consumption. The situation has been a consequence of treating consumption as a residual (resultant) value in the final distribution of national income.

The continuous enforcement of investments partly obscured the need for a wider application of the calculus of consumption optimization policy.

It should be emphasized that in economic practice one always compares degrees of needs satisfied by various consumption goods. One commonly uses such terms as — the increase in the output of a certain consumption good is needed more than that of another since there is smaller demand for the latter. Without a measurement of the degree of needs satisfied one cannot differentiate the growth rates of various consumption goods. The economic calculus offers great possibilities in this respect, since it allows a comparison of the degrees of the satisfied needs of the society for all consumption goods.